

УДК 351.84:355.01(477):339.923(4)

Шульська Емілія

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджується трансформація системи соціальної безпеки України в умовах повномасштабної війни та європейської інтеграції. Проаналізовано вплив воєнних дій на функціонування соціальної політики держави, зокрема зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, рівня безробіття, демографічних втрат, збільшення чисельності осіб з інвалідністю та навантаження на систему соціального захисту. Розглянуто особливості переходу від моделі декларативних соціальних гарантій до адресної та фінансово збалансованої системи соціальної підтримки населення. Окрему увагу приділено нормативно-правовим засадам соціальної безпеки України, зокрема аналізу Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», Національної економічної стратегії до 2030 року та Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року. Досліджено трансформацію державної політики щодо ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених верств населення та сімей військовослужбовців. У статті обґрунтовується, що сучасна соціальна політика України дедалі більше орієнтується на принципи соціальних інвестицій, розвитку людського капіталу та інтеграції громадян у соціально-економічне життя. Визначено, що процес європейської інтеграції сприяє адаптації української системи соціального захисту до принципів Європейського стовпа соціальних прав та соціального асquis ЄС. Зроблено висновок, що соціальна безпека в сучасних умовах

виступає не лише сферою соціальної підтримки, а й важливим елементом забезпечення національної стійкості, демографічного відновлення та післявоєнної модернізації України.

Ключові слова: соціальна безпека, соціальна політика, європейська інтеграція, соціальний асquis ЄС, війна, внутрішньо переміщені особи, ветерани, соціальний захист, національна безпека, соціальні інвестиції.

Постановка проблеми. Система соціального захисту України нині функціонує в умовах безпрецедентного навантаження, спричиненого одночасним впливом повномасштабної війни та необхідністю адаптації до стандартів Європейського Союзу. Російська агресія зумовила масштабну гуманітарну кризу, що проявилася у руйнуванні ринку праці, стрімкому зростанні рівня безробіття та бідності, масовому внутрішньому і зовнішньому переміщенні населення, а також збільшенні кількості ветеранів війни, осіб з інвалідністю, дітей, які потребують соціального супроводу, та інших соціально вразливих категорій. За таких умов традиційні механізми соціального забезпечення, сформовані переважно для функціонування у мирний час і зорієнтовані на систему пасивних соціальних виплат, виявилися недостатньо гнучкими та адаптивними до викликів воєнного стану [2, с. 35–50].

Водночас отримання Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу актуалізувало необхідність глибокої трансформації національної системи соціального захисту відповідно до європейських стандартів забезпечення соціальних прав. Ключове значення у цьому процесі має соціальний асquis ЄС – сукупність правових норм, принципів, політик і стандартів Європейського Союзу у сфері соціальної політики, обов’язкових для держав-членів та країн-кандидатів.

У документі Європейської Комісії Commission Staff Working Document “The

EU Social Acquis” (2016) наголошується, що первинне право ЄС, сформоване Договором про Європейський Союз, Договором про функціонування Європейського Союзу та Хартією основних прав ЄС, закріплює соціальну місію Європейського Союзу та визначає соціальний вимір європейської інтеграції. Соціальна політика ЄС еволюціонувала від інструменту забезпечення функціонування спільного ринку до комплексної системи гарантування соціальних прав громадян. Починаючи з Римського договору 1957 р., розвиток соціального асquis охоплював формування Європейського соціального фонду, забезпечення свободи пересування працівників, принципу недискримінації, гендерної рівності, координації систем соціального забезпечення та розвитку професійної підготовки. Важливу роль у становленні соціального виміру ЄС також відіграла практика Суду Європейського Союзу, яка сприяла закріпленню права громадян, зокрема працівників-мігрантів та членів їхніх сімей, на соціальні гарантії та відповідні види соціальних виплат [13, с. 30–50].

Таким чином, сучасна трансформація системи соціальної безпеки України відбувається під впливом двох взаємопов'язаних процесів: необхідності забезпечення базового соціального виживання населення в умовах війни та імплементації високих європейських стандартів соціального захисту. Це формує складну політико-економічну й управлінську дилему, що полягає у поєднанні потреби оперативного реагування на кризові гуманітарні виклики з довгостроковим завданням побудови інклюзивної, стійкої та людиноцентричної моделі соціальної політики відповідно до принципів Європейського Союзу.

Ступінь наукової розробки проблеми. Питання трансформації системи соціальної безпеки України перебуває у центрі уваги сучасної української політичної, економічної та соціальної науки. Науковий інтерес до цієї проблематики зріс після 2014 р., а особливо після початку повномасштабної війни у 2022

р., що актуалізувало необхідність переосмислення механізмів забезпечення соціальної стійкості держави, захисту населення та адаптації соціальної політики до умов воєнного часу. Водночас європейський вектор розвитку України сприяв активізації досліджень, присвячених імплементації соціальних стандартів Європейського Союзу та адаптації національної системи соціального захисту до асquis ЄС.

Теоретико-методологічні засади соціальної політики, соціальної безпеки та державного регулювання соціальної сфери розкрито у працях українських науковців В. Наконечного [7, с. 17–22], Е. Лібанової [6, с. 102–106], Т. Васильціва та Р. Лупака [1], Т. Сівової та інших [11]. Значний внесок у розвиток концепції соціальної безпеки здійснили дослідники економічної безпеки держави, які розглядали соціальну сферу як один із базових елементів національної безпеки та суспільної стабільності. У цих працях соціальна безпека аналізується як комплексна категорія, що охоплює захист соціальних прав громадян, забезпечення належного рівня життя, протидію бідності, підтримку зайнятості та соціальної згуртованості суспільства.

Серед сучасних українських досліджень особливе значення має монографія «Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції» за редакцією Т. Васильціва та Р. Лупака [1, с. 30–50], у якій комплексно проаналізовано механізми адаптації української соціальної політики до європейських стандартів, визначено ключові напрями гармонізації системи соціального захисту та обґрунтовано необхідність інституційних реформ у контексті європейської інтеграції. Автори наголошують, що ефективна соціальна політика виступає не лише елементом соціального розвитку, а й важливим чинником економічної та національної безпеки держави.

Окремий напрям досліджень становлять праці, присвячені соціальним наслідкам війни та кризовій трансформації соціальної політики. У сучасних наукових статтях аналізуються проблеми внутрішньо переміщених осіб, зростання рівня бідності, трансформація ринку праці, соціальна адаптація ветеранів, збільшення навантаження на систему охорони здоров'я та соціального забезпечення. Значна увага приділяється питанням соціальної стійкості держави та ролі соціальної політики у забезпеченні суспільної стабільності в умовах війни.

У працях останніх років також посилився інтерес до взаємозв'язку між європейською інтеграцією України та реформуванням соціальної сфери. Дослідники розглядають євроінтеграцію не лише як зовнішньополітичний курс держави, а і як чинник внутрішньої модернізації соціальних інститутів, системи трудових відносин, соціального страхування та механізмів захисту прав людини. У статтях, присвячених перспективам вступу України до ЄС в умовах воєнного стану, наголошується на необхідності комплексного реформування системи соціальної безпеки відповідно до принципів Європейського стовпа соціальних прав та соціального *Acquis* ЄС.

Важливе місце у науковому дискурсі займають дослідження безпекового виміру європейської інтеграції України. Так, у працях Ю. Загуменної аналізуються правові та інституційні засади безпекової політики Європейського Союзу, а також перспективи інтеграції України до європейського безпекового простору [4]. Авторка акцентує увагу на тому, що сучасна політика ЄС дедалі більше поєднує соціальні та безпекові компоненти, розглядаючи соціальну стабільність як основу стійкості демократичних держав.

Разом із тим, попри значну кількість досліджень, проблема трансформації системи соціальної безпеки України в умовах одночасного впливу війни та європейської інтеграції залишається недостатньо комплексно розробленою. Більшість

наукових праць зосереджуються або на окремих аспектах соціальної політики, або на питаннях економічної та національної безпеки, тоді як взаємозв'язок між воєнними викликами, соціальною стійкістю та імплементацією соціальних стандартів ЄС потребує подальшого системного дослідження. Недостатньо вивченими залишаються питання адаптації української системи соціального захисту до післявоєнного відновлення, фінансової стійкості соціальних програм, інтеграції ветеранів до цивільного життя, розвитку інклюзивної соціальної політики та інституційного забезпечення соціальної безпеки відповідно до європейських практик.

Таким чином, сучасний стан наукової розробки проблеми свідчить про поступове формування міждисциплінарного підходу до аналізу соціальної безпеки України, який поєднує економічні, політичні, правові та соціальні аспекти.

Водночас динамічний характер воєнних і євроінтеграційних процесів зумовлює необхідність подальших наукових досліджень, спрямованих на вироблення ефективної моделі трансформації системи соціального захисту України.

Метою наукової статті є дослідження трансформації системи соціальної безпеки України в умовах війни та європейської інтеграції, а також аналіз основних напрямів адаптації національної соціальної політики до стандартів і принципів соціального *acquis* Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу

Нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки України формується як невід'ємна складова системи національної безпеки держави та в останні роки зазнало суттєвої трансформації під впливом війни й європейської інтеграції.

Базовим документом у цій сфері є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р., який

закріплює людиноцентричний підхід до державної політики безпеки та визначив захист людини, суспільства і держави як ключовий пріоритет національних інтересів. Документ підкреслює, що забезпечення економічної та соціальної стабільності є важливим елементом стійкості держави в умовах зовнішніх і внутрішніх загроз.

Концептуальний зв'язок між соціальною політикою та національною безпекою закріплено у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженій Указом Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. У цій Стратегії вперше на офіційному рівні наголошено, що головним суб'єктом безпеки є людина, а соціальна стійкість суспільства, належний рівень життя населення, захист соціальних прав та людського потенціалу виступають фундаментом безпеки держави. Документ визначає серед пріоритетів подолання бідності, розвиток людського капіталу, забезпечення доступу до медичних і соціальних послуг, а також підтримку ветеранів та внутрішньо переміщених осіб.

Важливе значення для розвитку соціальної безпеки має Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 179 від 3 березня 2021 р. Документ передбачає модернізацію системи соціального захисту, реформування ринку праці, розвиток людського капіталу та скорочення соціальної нерівності. У Стратегії особливу увагу приділено цифровізації соціальної сфери, розвитку адресної допомоги та підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів.

Водночас, повномасштабне російське вторгнення 24 лютого 2022 р. стало переломним моментом для системи соціальної безпеки України та фактично зруйнувало попередню модель соціальної політики, що значною мірою базувалася на розширенні соціальних гарантій без належного фінансового забезпечення. Війна перетворила соціальну сферу з інструмента політичного популізму на ключовий елемент національної стійкості та безпеки держави. У

нових умовах система соціального захисту повинна була одночасно реагувати на гуманітарну кризу, підтримувати економічну стабільність та адаптуватися до стандартів Європейського Союзу.

Після початку повномасштабної війни ключовими стали документи, спрямовані на підтримку постраждалого населення та забезпечення соціальної стійкості держави. Одним із них є План відновлення України (Ukraine Recovery Plan), представлений у 2022 р., який передбачає реформування системи соціального захисту відповідно до стандартів Європейського Союзу. Документ наголошує на необхідності переходу від моделі пасивної соціальної підтримки до системи соціальних інвестицій, орієнтованої на розвиток людського потенціалу, зайнятості та інтеграції громадян у суспільне життя.

Соціальні наслідки війни стали безпрецедентними для сучасної Європи. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на початок 2026 р. в Україні налічувалося понад 4,6 млн. внутрішньо переміщених осіб, тоді як у 2022 р. офіційно зареєстрованих ВПО було близько 2,1 млн осіб [12]. Найбільша кількість переселенців зосереджена у Дніпропетровській, Харківській та Київській областях.

Одночасно, за оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, за межами України у 2025–2026 рр. перебувало понад 6 млн українських громадян, більшість із яких становили жінки та діти. Масова зовнішня міграція створила додаткові ризики демографічної кризи та втрати людського капіталу.

Голова Інституту демографії та проблем якості життя НАН України Елла Лібанова у 2026 р. зазначала, що лише за один рік населення України скоротилося приблизно на один мільйон осіб, що свідчить про глибокі демографічні втрати держави [6].

Війна також спричинила різке зростання кількості осіб з інвалідністю та

громадян, які потребують довготривалої соціальної підтримки. За даними Міністерства соціальної політики України, якщо до 2022 р. в Україні офіційно проживало близько 2,7 млн/ осіб з інвалідністю, то у 2025–2026 рр. ця цифра перевищила 3 млн осіб, причому значну частину становлять військовослужбовці та цивільні, які зазнали поранень внаслідок бойових дій.

Водночас сотні тисяч громадян втратили житло або зазнали пошкодження майна. За оцінками Світового банку та уряду України, станом на 2025 р. пошкоджено або зруйновано понад 250 тис. житлових будинків і квартир, а загальні збитки житловому фонду перевищили десятки мільярдів доларів США.

Суттєвих змін зазнав і ринок праці. До початку повномасштабної війни рівень безробіття в Україні становив близько 10 %, однак уже у 2022 р. він перевищив 30 %. У 2025 р., за макроекономічними прогнозами Міністерства економіки України, рівень безробіття залишався на рівні 17,7 %, що значно перевищує довоєнні показники. Кількість офіційно зареєстрованих безробітних у 2025 р. коливалася в межах 90–100 тис. осіб щомісяця, хоча реальний рівень прихованого безробіття є суттєво вищим [10]. Водночас війна стимулювала масштабні процеси трудової міграції, а українська економіка зіткнулася з дефіцитом робочої сили у промисловості, транспорті, медицині та освіті.

За цих умов держава була змушена трансформувати систему соціальної підтримки та перейти до більш адресної моделі соціальної політики. Одним із ключових напрямів стала підтримка внутрішньо переміщених осіб. У 2022–2024 рр. в Україні діяла програма виплат ВПО у розмірі 2000 грн для дорослих та 3000 грн для дітей і осіб з інвалідністю. Надалі система була реформована з урахуванням критеріїв доходу та реальної потреби домогосподарств у допомозі. Значну роль у фінансуванні цих програм відігравали міжнародні партнери, зокрема Європейський Союз, Світовий банк та агентства ООН.

Особливого значення набули програми підтримки малозабезпечених сімей та соціально вразливих категорій населення. Уряд зберіг механізми державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, субсидій на оплату житлово-комунальних послуг та підтримки сімей з дітьми. Водночас відбувся поступовий перехід до цифровізації соціальної сфери. Значна частина послуг була інтегрована у застосунок «Дія», що дозволило забезпечити безперервність соціальних виплат навіть в умовах війни та переміщення населення. Цифровізація також стала одним із напрямів адаптації української соціальної політики до європейських стандартів прозорості та ефективності управління.

Окремий напрям трансформації соціальної безпеки стосується ветеранської політики. За оцінками Міністерства у справах ветеранів України, після завершення війни кількість ветеранів та членів їхніх сімей може перевищити 5 млн осіб. Це зумовило необхідність формування нової державної політики щодо реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя. У 2024 р. Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію ветеранської політики до 2030 р. [9], яка передбачає розвиток системи психологічної реабілітації, професійної перекваліфікації, підтримки ветеранського підприємництва та створення механізмів економічної інтеграції ветеранів. У 2024 р. також було видано Указ Президента України № 512/2024 «Про невідкладні заходи щодо підтримки ветеранів війни» [8], який визначив необхідність створення комплексної системи переходу військовослужбовців до цивільного життя.

Важливим елементом соціальної політики залишаються виплати військовослужбовцям та членам їхніх сімей. У період війни держава зберегла систему грошового забезпечення військових, а також додаткові бойові виплати у розмірі до 100 тис. грн для осіб,

які безпосередньо беруть участь у бойових діях. Водночас сім'ї загиблих військовослужбовців мають право на одноразову грошову допомогу у розмірі 15 млн грн. Такі механізми не лише виконують соціальну функцію, а й виступають інструментом підтримки обороноздатності держави.

Соціальна політика у сфері підтримки сімей також зазнала трансформації. Попри значне навантаження на державний бюджет, Україна зберегла систему допомоги при народженні дитини у розмірі 41 280 грн, яка виплачується частинами. Проте в умовах демографічної кризи дедалі більше експертів наголошують на необхідності переходу від моделі одноразових виплат до створення комплексної системи підтримки сімей, що включає розвиток дошкільної освіти, медичного забезпечення та житлових програм.

У контексті європейської інтеграції соціальна політика України дедалі більше орієнтується на принципи Європейського стовпа соціальних прав та соціального Асquis ЄС. Йдеться про забезпечення адресності соціальної допомоги, розвиток активної політики зайнятості, підтримку гендерної рівності, інклюзії та недискримінації. Важливого значення набуває концепція соціальних інвестицій, відповідно до якої соціальна політика повинна не лише компенсувати втрати, а й створювати умови для розвитку людського капіталу. Саме тому сучасні реформи у сфері соціальної безпеки дедалі більше орієнтуються на підтримку освіти, професійної підготовки, перекваліфікації та інтеграції громадян у ринок праці.

Таким чином, трансформація системи соціальної безпеки України відбувається під впливом одночасно двох процесів – війни та європейської інтеграції. Воєнні виклики змусили державу перейти від моделі декларативного соціального забезпечення до більш прагматичної та адресної системи підтримки населення. Водночас європейський вектор розвитку формує стратегічну основу модернізації соціальної політики відповідно до принципів

ефективності, інклюзивності та соціальної справедливості.

Список використаної літератури

1. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. та ін. Стратегія та засоби конвергенції системи соціальної безпеки України та ЄС у процесі євроінтеграції : монографія. Львів : ННБК «АТБ», 2018. 303 с.
2. Європейська інтеграція України в умовах війни Росії проти України: роль академічних та громадських спільнот : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 9 листопада 2023 р.). Київ, 2023. 227 с.
3. Слагін В. П. Трансформація соціальної держави в умовах війни: інституційні виклики та інноваційні моделі відновлення. Інклюзивна економіка. 2025. № 2 (8). С. 17–22.
4. Загуменна Ю. О. Правові засади безпекової політики України в контексті європейської інтеграції. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 13–18.
5. Майстренко К. Соціальний контракт у воєнний та післявоєнний період: баланс бюджетної стійкості, енергетичної безпеки та громадської довіри в Україні. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2025. Вип. 2 (78). С. 102–106.
6. Мерещук В. Елла Лібанова: «За рік населення України зменшилося на мільйон». LB.ua. 2026. 25 квітня. URL: LB.ua (дата звернення: 12.05.2026).
7. Наконечний В. Євроінтеграційні аспекти сталого розвитку України в умовах війни. Геополітика України: історія і сучасність. 2025. № 1 (34). DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1\(34\).346548](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2025.1(34).346548).
8. Про невідкладні заходи щодо підтримки ветеранів війни : Указ Президента України від 23 серпня 2024

- р. № 512/2024. URL: Президент України (дата звернення: 12.05.2026).
9. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209
 10. Рівень зареєстрованого безробіття в Україні у 2025 році. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2025/> (дата звернення: 12.05.2026).
 11. Сівова Т. Ю. Перспективи вступу України до Європейського Союзу в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2025. №73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-65>.
 12. Україна: звіт про внутрішнє переміщення населення. International Organization for Migration. 2025. URL: International Organization for Migration (дата звернення: 12.05.2026).
 13. European Commission. Commission Staff Working Document. The EU Social Acquis : Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions “Launching a Consultation on a European Pillar of Social Rights”. Brussels, 2016. URL: European Commission (дата звернення: 12.05.2026)

Emiliia Shulska – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of Odesa I. I. Mechnikov National University

TRANSFORMATION OF UKRAINE’S SOCIAL SECURITY SYSTEM UNDER THE CONDITIONS OF WAR AND EUROPEAN INTEGRATION

The article examines the transformation of Ukraine’s social security system under the conditions of full-scale war and European integration. The impact of military actions on the functioning of the state’s social policy is analyzed, particularly the increase in the

number of internally displaced persons, the unemployment rate, demographic losses, the growth in the number of persons with disabilities, and the rising burden on the social protection system. The study considers the transition from a model of declarative social guarantees to a targeted and financially balanced system of social support for the population. Special attention is paid to the legal and institutional foundations of social security in Ukraine, including the analysis of the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine,” the National Security Strategy of Ukraine “Human Security – Security of the Country,” the National Economic Strategy until 2030, and the Veteran Policy Strategy until 2030. The article also examines the transformation of state policy regarding veterans, internally displaced persons, low-income groups, and families of military personnel. The study substantiates that Ukraine’s contemporary social policy is increasingly oriented toward the principles of social investment, human capital development, and the integration of citizens into socio-economic life. It is determined that the process of European integration contributes to the adaptation of the Ukrainian social protection system to the principles of the European Pillar of Social Rights and the EU social acquis. The article concludes that under current conditions social security functions not only as a sphere of social support, but also as an important element of national resilience, demographic recovery, and the post-war modernization of Ukraine.

Key words: social security, social policy, European integration, EU social acquis, war, internally displaced persons, veterans, social protection, national security, social investments

Рекомендовано до друку – проф., д. політ. н. Узун Ю. В.

Стаття надійшла в редакцію 10.05.2026 р.